

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN
Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

GAMMETUFTER, SMIE,
KOKEGROPER

VESTRE SLIDRE
STATSALMENNING, 94/1
VESTRE SLIDRE, OPPLAND

HEGE SKALLEBERG GJERDE

Oslo 2011

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Vestre Slidre statsalmenning	G.nr./ b.nr. 94/1
Kommune Vestre Slidre	Fylke Oppland
Saksnavn Vestre Slidre kommune – gnr 94/1 – Rensenn – ID 54805	Kulturmynettype Boplass
Saksnummer (arkivnr. Kulturhistorisk museum) 2008/21949	Tiltakskode/ prosjektkode 750047
Eier/ bruker, adresse Statsskog	Tiltakshaver
Tidsrom for utgravning 31.08.09-04.09.09	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum M711: 1616 I UTM-sone 33 (EUREF89/WGS84) N: 6772678.7 / Ø: 168686.9
ØK-kart BS069-5-3	ØK-koordinater
A-nr. 2009/328	C.nr. 57351 - 57354
ID-nr (Askeladden) 54805	Negativnr. (Kulturhistorisk museum) CF34398
Rapport ved: Hege Skalleberg Gjerde	Dato: 28.02.2011
Saksbehandler: Jostein Bergstøl	Prosjektleder: Jostein Bergstøl

SAMMENDRAG

I uke 36, dvs. 31. august til 4. september, 2009 ble det foretatt en arkeologisk undersøkelse av boplassen 54805 i Vestre Slidre kommune i Valdres. Lokaliteten var første gang registrert i 1999, men ble gjenstand for ny interesse etter funnet av de samiske rekkeildstedene ved Aursjøen, Lesja sommeren 2006. Koblingen mellom de to funnene ligger i boplassens organisering av boliger på rekke, samt at to av de fire tuftene var runde/rundovale i formen og minnet om gammetufter. Med finansiering fra Sametinget foretok Kulturhistorisk museum i samarbeid med Oppland fylkeskommune og prosjektet *I det samiska rummet* undersøkelsen.

Lokaliteten består av fire tufter på rekke nord-sør, en stor flyttblokk rett vest for den sørligste tuften med 6 skålgroper på, og tre kokegroper vest og nordvest for skålgropsteinen. De to nordligste tuftene er hesteskoformet, evt. rektangulære med avrundede hjørner og ingen voll i østkanten mot vannet Rensenn. De to sørligste tuftene er de som minner mest om samiske gammetufter, da de i tillegg til formen også har steinsatte ildsteder.

Det var tuft nr. 2 sørfra som ble gjenstand for utgravning, mens det ble tatt ut ¹⁴C-prøver for datering i tuft 1 og 4 og én av kokegropene. Tuft 2 tolkes til å ha hatt tre ulike bruksfaser. Den tidligste fasen var en kokegrop fra eldre jernalder. Den mellomste fasen viste seg å være en smie, der det var både perleslagg, leirelager og et konkavt stykke bunnslagg fra essa. Det øverste laget, siste bruksfase, har vært en bosetningsfase. Her ble det avdekket et steinsatt ildsted, spinnehjul, garnsøkker og ildflint. Ut fra dateringene er det vanskelig å skille de to siste fasene, men stratigrafisk synes det mest sannsynlig.

På grunn av den karakteristiske utformingen av ildstedet, er den siste fasen tolket som samisk bosetning. Rektangulære, steinsatte ildstedene med en stor helle litt utenfor den ene kortenden regnes som svært signifikante for den førkristne samiske boligen. Disse ildstedene, kalt *árran* på nordsamisk og *aernie* på sørsamisk, utgjorde en viktig bestanddel i gammen eller teltets romløsning der et lite mikrokosmos ble skapt. Tuft 1 likner i stor grad på tuft 2 og har også steinsatt ildsted. Tuft 1 må derfor også trolig forstås som del av den samiske konteksten.

Innhold

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSROM	2
3. FORMIDLING	3
4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER.....	3
5. UTGRAVNINGEN	5
5.1 Problemstillinger – prioriteringer.....	5
5.2 Utgravningsmetode.....	5
5.3 Utgravningens forløp.....	6
Værforhold.....	7
5.4 Kildekritiske forhold	7
5.5 Utgravningen.....	7
5.5.1 Strukturer og kontekster.....	7
5.5.2 Funnmateriale	14
5.5.3 Datering	15
5.5.4 Naturvitenskapelige prøver	16
5.6 Vurdering av utgravningsresultatene, tolkning og diskusjon.....	17
6. KONKLUSJON.....	17
7. LITTERATUR	19
8. VEDLEGG	20
8.1. Strukturliste	20
8.2. Funn og prøver	20
8.3. Tegninger	22
8.5. Fotoliste.	24
8.7. Kart.....	27

RAPPORT ARKEOLOGISK UTGRAVNING

VESTRE SLIDRE STATSALLMENNING (94/1), VESTRE SLIDRE, OPPLAND

VED HEGE SKALLEBERG GJERDE

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

I 1999 ble det funnet en boplass med flere tufter liggende på rekke ved vannet Rensenn i Vestre Slidre kommune i Valdres. Tuftenes spesielle form og boplassens organisering kunne tyde på at det var samiske tufter. Denne tolkningen ble på nytt aktualisert da det ble funnet en samisk boplass med rekkeildsteder ved Aursjøen i Lesja i 2006 (Amundsen, et al. 2007; Bergstøl og Reitan 2008). Funnet ved Aursjøen var det første sikre funnet av samisk bosetning så langt sør i Norge og har derfor vært en avgjørende faktor for å kunne hevde at det var samisk tilstedeværelse i Sør-Norge i vikingtid og middelalder.

Kulturhistorisk museum mente det var av stor interesse å undersøke lokaliteten i Valdres for å avklare hvorvidt det samiske området i vikingtid/middelalder har strukket seg enda lenger sør enn Dovrefjell. Etter tidligere å ha fått avslag fra Norsk Forskningsråd om midler til utgravning av denne lokaliteten, ble det i 2009 innvilget penger fra Sametinget, samt at Oppland fylkeskommune stilte med feltmannskap. Prosjektet *I det samiska rummet* var også interesserte i undersøkelsen og stilte med 5 frivillige i tillegg til arkeolog Erik Nordberg.

2. DELTAGERE, TIDSRUM

Undersøkelsen ble utført i uke 36, dvs. 31. august til 4. september, 2009. I tillegg til prosjektleder Jostein Bergstøl, GIS-ansvarlig Magne Samdal og feltleder Hege Skalleberg Gjerde fra Kulturhistorisk museum, stilte Oppland fylkeskommune og prosjektet *I det samiska rummet* med feltassistenter.

Navn	Arbeidsgiver	Dagsverk i felt
Jostein Bergstøl (prosjektleder)	KHM	5
Magne Samdal (GIS-ansvarlig)	KHM	2
Hege Skalleberg Gjerde (feltleder)	KHM	5 + 1 (åpen dag, regi: OFK)
Nina Hildre	OFK	3
Herdis Hølleland	OFK	2 + 1 (åpen dag, regi: OFK)
Henriette Aasen	OFK	1
Erik Nordberg	I det samiska rummet	4
Jonar Thomasson	I det samiska rummet	4
Merke Thomasson	I det samiska rummet	4
Jan Persson	I det samiska rummet	4
Naejla Joma	I det samiska rummet	4
Mattis Danielsen	I det samiska rummet	4

Tabell 1: Deltagere og dagsverk i felt.

3. FORMIDLING

Oppland fylkeskommune, i samarbeid med Vestre Slidre kommune og grunneier Statsskog, skal stå for formidlingstiltak rundt lokaliteten. I forkant av utgravningen var det satt opp et foreløpig informasjonsskilt, som i ettertid skal erstattes med oppdatert informasjon i henhold til blant annet utgravningsresultatene.

Lørdag 5. september 2009 ble det arrangert åpen dag på feltet. Arrangementet var et samarbeid mellom Valresmusea, Oppland fylkeskommune, Kulturminneåret 2009 og Kulturhistorisk museum. På programmet var omvisning ved arkeologene Herdis Hølleland og Hege Skalleberg Gjerde, mat fra kokegrop laget og servert av Knut Kjørstad, og musikalsk innslag ved sanger og budeie Johanna Fuglesteg, langeleikspille Ole Aastad Bråten og "lausdansar" Knut Aastad Bråten.

Undersøkelsen ble også brukt i et opplegg for Den kulturelle skolesekken i Oppland fylkeskommune senhøsten 2009. Opplegget er kalt "Historien er ikke selvskreven" og henvendte seg til videregående elever. Det som ble tatt opp til diskusjon var hvordan historie produseres, hvem som til enhver tid bestemmer hvordan hendelser og situasjoner skal fortelles osv. Funn av samisk bosetning i Sør-Norge står i kontrast til den tradisjonelle historiefortellingen om Sør-Norge, og ble derfor brukt til å konkretisere slike problemstillinger.

4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

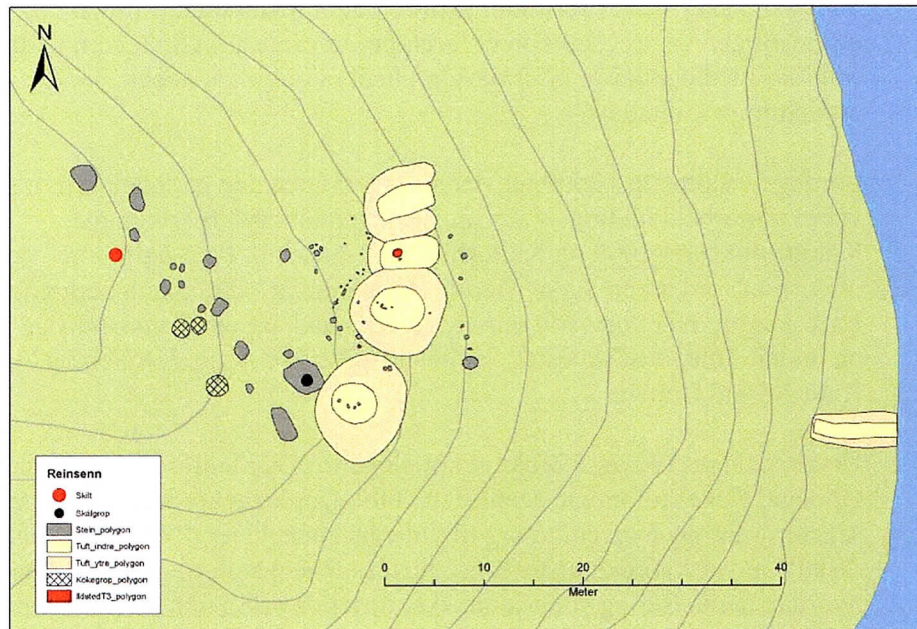
Lokaliteten ligger ca. 930 m.o.h. med spredt fjellbjørkeskog. Området er preget av levende setergreider og noe hyttebygging.

Lokaliteten ligger på en løsmasserygg som skråner nedover mot vannet Rensenn i øst. Undergrunnen består av morene med større og mindre flyttblokker i dagen. Ryggen går fra Rensennvannet i Ø og opp til Nøsenknipa. Fra Rensenn og 30-40 meter oppover stiger terrenget relativt bratt mot V, for så å flate ut i en terrasse. På denne terrassen ligger det tre relativt store flyttblokker. På den største flyttblokken er det hugget inn seks skålgroper. Det er fuktig myrdrag på begge sidene av ryggen, og det går en traktorvei langsmed terrassen, fra bilveg og ned til en nausttuft/båtplass ved vannet. På terrassen hvor tuftene ligger er det vid utsikt mot Rensenn. Det vokser gress, lyng og einer på ryggen. I de fuktige dragene i S og N vokser noe bjørk.

Lokaliteten består av fire tufter på rekke N-S, en skålgropstein og tre kokegroper.

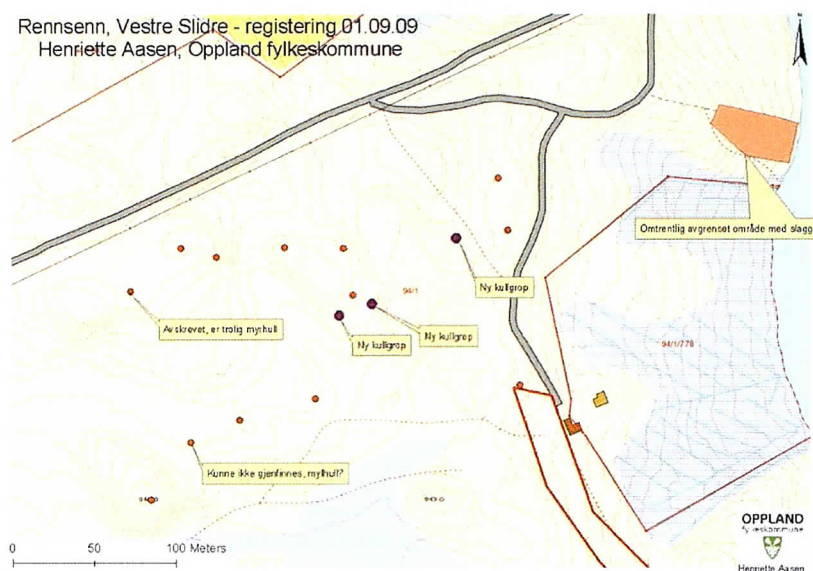
Den sørligste tuften (tuft 1) er rund, den nest sørligste tuften (tuft 2) er rundoval, og de to nordligste tuftene (tuft 3 og 4) er rektangulære med buede hjørner og åpning ned mot vannet i øst. Rett nord for tuft 1, kant i kant med vollen, ligger det en stor flyttblokk med relativt flat topp. Den måler ca. 4 meter Ø-V og 2,7 meter N-S. På toppen er det hugget inn 6 skålgroper. Disse er klart og tydelig markert og måler ca. 5 cm i diameter og er ca. 1,5 cm dype. Nord for tuftene og skålgropsteinen ligger det også tre kokegroper. Kokegrop 3 ligger ca. 5 meter vest for skålgropsteinen, mens kokegrop 1 og 2 ligger kant i kant ca. 5 meter

nord for kokegrop 3. Kokegropene vises som små forsenkninger i bakken hvor det er påvist kullag med jordbor.

Figur 1: Oversikt over lokaliteten ID 54805. Tuft 1-4 telt fra S mot N.

I nærområdet var det tidligere registrert mange kullgroper og noen jernfremstillingsanlegg. Disse registreringene ble sjekket av Henriette Aasen fra Oppland fylkeskommune. Ikke alle kullgropene ble gjenfunnet, og noen ble avskrevet som myrhull. Det ble imidlertid funnet tre nye kullgroper (se fig.2). I hele skråningen fra tuftene og ned mot vannet ble det funnet slaggklumper.

Figur 2: Oversikt over andre kulturminner i området. Lokalitet 54805 ligger i den vestre kanten av slaggutbredelsen NØ i kartet.

5. UTGRAVNINGEN

5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Som nevnt var utgangspunktet for undersøkelsen en hypotese om at tuftene var samiske. Hovedproblemstillingen for prosjektet var derfor å undersøke om det var grunnlag for en slik tolkning.

Forholdene som tilsa at tuftene kunne tilskrives samisk kulturell tilhørighet, var den romlige organiseringen på rekke, den runde formen, dimensjonene, samt at to av tuftene også har steinsatte ildsteder. Alle disse forholdene kjennetegner de såkalte stalloboplassene som er forhistoriske, samiske boplasser (Manker 1960; Mulk 1994; Storli 1994). Inga Marie Mulk (1994) har også vist at det er vanlig med eldre kokegroper på samme lokalitet som stallotuftene. Kokegroper finnes også på denne lokaliteten.

Av underproblemstillinger kan nevnes

- Hvordan relateres de ulike strukturene til hverandre i tid – både tuftene, kokegroperne og skålgropsteinen?
- Hva slags type aktiviteter har foregått på lokaliteten?

Det ble gitt høyest prioritet til tuft 2. Både tuft 1 og 2 er de som likner mest på de kjente, samiske gammetuftene i og med at de er runde/rundovale i formen og har steinsatte ildsteder. Grunnen til at tuft 2 ble valgt for utgravning er todelt:

- 1) Mulighet for forurensning av prøver i tuft 1.
Ved det steinsatte ildstedet i tuft 1 var det rester etter et moderne ildsted. Oppland fylkeskommune har sørget for å fjerne det moderne ildstedet for å hindre at det brukes igjen, men den nylige aktiviteten kan ha påvirket jordlagene under, særlig med tanke på forurensning av kullprøver.
- 2) Utgravning av tuft 2 utgjorde et mindre inngrep.
Tvers over tuft2 var det tydelige hjulspor etter traktor eller liknende. Hjulsporene betydde at tuften allerede var skadet, og utgravning av denne tuften ble derfor vurdert som et mindre inngrep.

5.2 UTGRAVNINGSMETODE

Metodisk foregikk utgravningen ved at strukturene slik de syntes på overflaten først ble målt inn digitalt med laserteodolitt og totalstasjon. Disse innmålingene ble så brukt som grunnlag for den manuelle innmålingen av funn, prøver og tegninger som ble gjort under utgravningens forløp.

Det ble først etablert en midtlinje tvers over veggvollene og litt nord for ildstedet med orientering ØSØ-VNV. Så ble den sørlige delen av tuften avtorvet. En 50 cm bred sjakt ble lagt langs midtlinjen gjennom den øvre (V) og neder (Ø) veggvollen, mens en profilbenk tilsvarende sjaktene i vest og øst stod tilbake langs midtlinjen inne i tuften.

Det ble gravd stratigrafisk og ikke i mekaniske lag inne i tuften. Det viste seg imidlertid at stratigrafien var svært vanskelig å følge. Det ble derfor gravd flere

profiler i overgangen mellom voll og gulvplan i den sørlige delen av tuften for å finne gulvlaget.

Massene ble ikke såldet, med unntak av masser fra esseområdet ØNØ for ildstedet.

Funn og prøver ble tegnet inn på plantegningene av de ulike stratigrafiske kontekstene, og danner dermed utgangspunkt for å se på spredning av funnene.

For å relatere de ulike aktivitetene som har foregått på lokaliteten, ble det også tatt ut kullprøver fra ildstedene i tuft 1 og 4, samt fra én av kokegropene.

De tre kokegropene øverst på lokaliteten antas å tilhøre én og samme bruksfase av området. Det var derfor kun aktuelt å snitte og datere én av dem. Kokegrop 1 ble valgt fordi kokegrop 2 var litt for liten til at vi kunne vite at den ville gi en god kullprøve, mens kokegrop 3 var den største og tydeligste som vi derfor ville la ligge. Kokegrop 1 ble dokumentert i plan ved foto og tegning og deretter snittet ved å fjerne en halvpart. Profilen ble så også dokumentert ved foto og tegning.

Skålgropene på den store flyttblokken er vanskelige å datere. For å forsøke å relatere aktiviteten på denne steinen til det andre som har foregått på området, ble det gravd et lite prøvestikk på 50x50 cm på den nordøstre siden av steinen. Profilen (profil 4, se vedlegg 8.3) i sticket ble dokumentert ved både foto og tegning.

Innledningsvis ble det brukt metalldetektor over hele lokaliteten, men det ga ingen resultater som var til hjelp i undersøkelsen. Det var utslag over nesten hele området, men ingen spesifikke utslag som utmerket seg. Det kan være fordi det var slagg spredt over alt.

Hele lokaliteten ble restaurert etter ferdig undersøkelse.

5.3 UTGRAVNINGENS FORLØP

Utgravningens forløp kom til å avvike noe fra prosjektplanen da stratigrafi og ulike aktivitetsfaser ble langt mer omfattende og kompliserte enn forventet. Hvordan situasjonen skulle angripes måtte derfor revideres fortløpende.

I prosjektplanen var det planlagt å legge en sjakt tvers over ildstedet og ut gjennom veggvollene for så å stratigrafisk avdekke den ene halvdel av tuften.

Det ble i begynnelsen av undersøkelsen åpnet en 50 cm bred sjakt langs midtlinjen gjennom vestre og østre voll. Det ble imidlertid satt igjen en profilbenk i forlengelsen av sjaktene inne i tufta, mens gulvplanet på begge sider ble avdekket. Det viste seg vanskelig å skille ut et gulvlag, og da det dukket opp funnkonsentrasjoner av slagg og svært kullholdige masser øst og nordøst for ildstedet, ble profilbenken fjernet for å forstå hvordan dette relaterte til ildstedet.

Da profilbenken og ildstedet var fjernet var det som tolkes som esseområdet avdekket. Det kom til syne en rødbrent sirkel, ca. 1 m i diameter, under essa. Denne ble snittet og det viste seg å være en kokegrop.

VÆRFORHOLD

Det var stort sett regn og vind vær hele uken undersøkelsen foregikk. Været kan likevel ikke sies å ha utgjort en ekstrem situasjon som påvirket undersøkelsen.

5.4 KILDEKRITISKE FORHOLD

Det var flere frivillige som deltok på utgravningen, slik at en del tid gikk med til opplæring og oppfølging. Ved at alle gravde den samme tuften, var det imidlertid greit å holde oversikt og å følge opp spørsmål og lignende.

At gulvlaget tilhørende ildsted 1 ikke ble påvist, er et viktig kildekritisk forhold. Dermed har vi ingen klar og sikkert stratigrafi som relaterer de ulike funnene til de ulike strukturene. For eksempel kan vi ikke vite med sikkerhet om spinnehjulet, ildflintbitene og garnsøkkene hører til en siste bosetningsfase som skiller seg fra essa/smia. Det som likevel syntes klart, var at selve smievirksomheten lå under ildstedet og at disse to ikke var fra samme aktivitetsfase (selv om dette kan diskuteres ut fra ¹⁴C-dateringene, se kap.5.5.3). Funnene som knyttes til bosetning og ikke til smieaktivitet, er tolket som å tilhøre bosetningsfasen/ildstedet.

Fordi utgravningen ble mer omfattende enn forventet, ble tiden noe knapp. Dermed ble det ikke tid til å grave stratigrafisk i hele tuften helt ned til steril undergrunn.

5.5 UTGRAVNINGEN

5.5.1 STRUKTURER OG KONTEKSTER

Lokaliteten består av 4 tufter på rekke N-S, en blokkstein med 6 skålgroper rett vest for den sørligste tuften (tuft 1), samt 3 kokegroper vest og nordvest for skålgropsteinen (se fig.1).

Navn/struktur	C-nummer	Merknad
Tuft 1	57351	Prøvestikk for datering
Tuft 2	57352	Utgravd
Kokegrop 4	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Ildsted 1 (aernie)	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Esse/smie	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Tuft 3	-	-
Tuft 4	57353	Prøvestikk for datering
Skålgropstein	-	Negativt prøvestikk inntil
Kokegrop 1	57354	Snittet, dateringsprøve
Kokegrop 2	-	-
Kokegrop 3	-	-

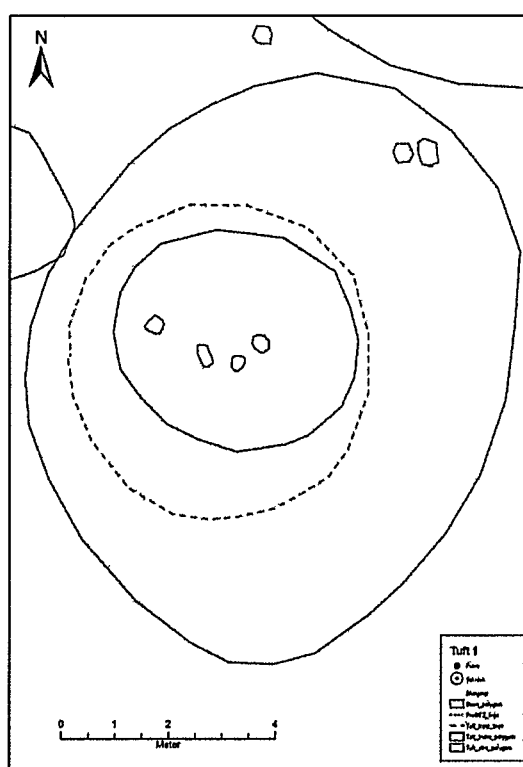
Tabell 2: Strukturer og C-nr.

5.5.1.1 Tuft 1

Tuft 1 er den sørligste tuften på lokaliteten og ligger rett nedenfor, dvs. øst for, skålgropsteinen. Den vestre vollen ligger kant-i-kant med steinen.

Tuften er nesten helt sirkulær innvendig, mens vollen i øst er ganske utflytende på grunn av hellende terreng. Det kan se ut som om plassen er bygd litt opp for å få et noenlunde plant gulv. Midt i tuften synes toppen av noen steiner. Det tyder på et steinsatt ildsted.

Tuft 1 ble ikke gravd ut, men det ble tatt et prøvestikk i ildstedet for å få en dateringsprøve. Prøvestykket viste to kullag: ett kullag ca. 10 cm under topptorva (KP20) og ett kullag ca. 30 cm ned fra topptorva (KP21). Det ble også gjort funn av en liten slagglump og et mulig halvt garnsøkke i det øverste laget (F69).

Figur 3: Tuft 1.

De to fasene i ildstedet i tuft 1 er datert til henholdsvis 1020-1150 og 540-600 e.Kr.

5.5.1.2 Tuft 2

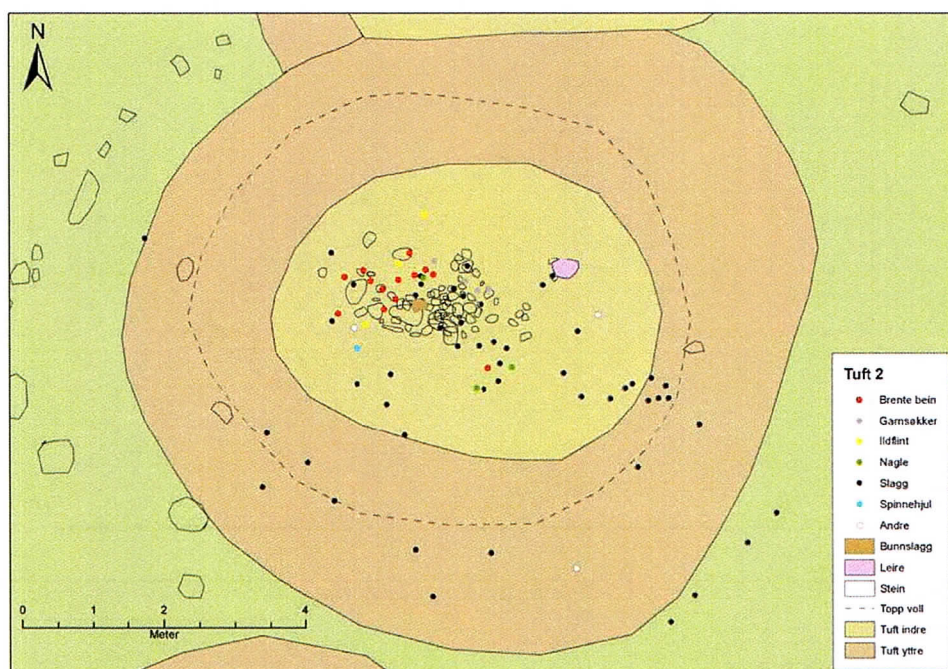
Tuft 2 ligger i svakt hellende terreng ned mot vannet Rensenn. Den rundovale vollen er klar markert, men også tydelig forstyrret av hjulspor som går tvers over og ned til vannet.

Selv om det ikke kunne ses noen åpning i vollen som kunne tyde på inngangsparti, var det tydelig at tuften vendte seg mot vannet i øst. I den østre vollen (profil 1, se vedlegg 8.3) var det pakket med stein, trolig for å planere ut

terrenget siden det heller svakt mot øst. Her var det også et tykt kulturlag. Det kan være masser fra tidligere bruksfaser som har blitt en del av planeringen, men det er også mulig at avfall, skitt og lignende som er kostet eller kastet ut gjennom inn-/utgangen har vært med på å bygge opp det tykke kulturlaget.

Stratigrafien i tuft 2 kan grovt deles inn i 4 lag/kontekster:

- 1 – torvlaget
- 2 – ildsted (bosetningsfase)
- 3 – smie
- 4 – kokegrop

Figur 4: Oversikt over funn, tuft 2.

- Ildsted (aernie)

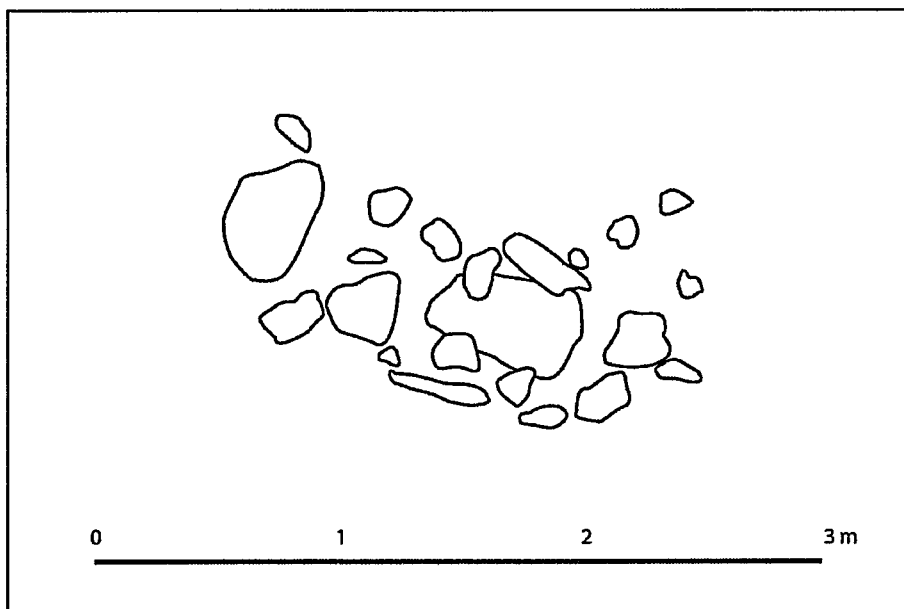
Det første som ble avdekket inne i tuften var det steinsatte ildstedet som man kunne se antydninger til før avtorvingen. Det var et tydelig rektangulært ildsted med avlange heller satt på høykant på langsidene og med en stor, flat helle i midten. Øverst, i forlengelsen av rektangelet, var det også en stor flat stein. Hele ildstedet var litt forskjøvet inn i tuften, mot vest.

Figur 5: Ildsted (aernie). Bilde Cf34398-42, mot S.

På grunn av den karakteristiske utformingen til ildstedet, er det tolket som et ildsted som er typisk for de førkristne samiske boligene (sørsamisk: *aernie*, nordsamisk: *árran*). Steinen i utkanten/forlengelsen av det rektangulære ildstedet vil dermed være *båassjoe/påssjo*-steinen. I de tradisjonelle, samiske boligene markerte denne det innerste og hellige området i boligen (se Hansen og Olsen 2004:97-99; Ränk 1949).

Ildstedet var ca. 65 cm bredt og 160 cm langt, inkludert det som kan tolkes som *båassjoe*-steinen.

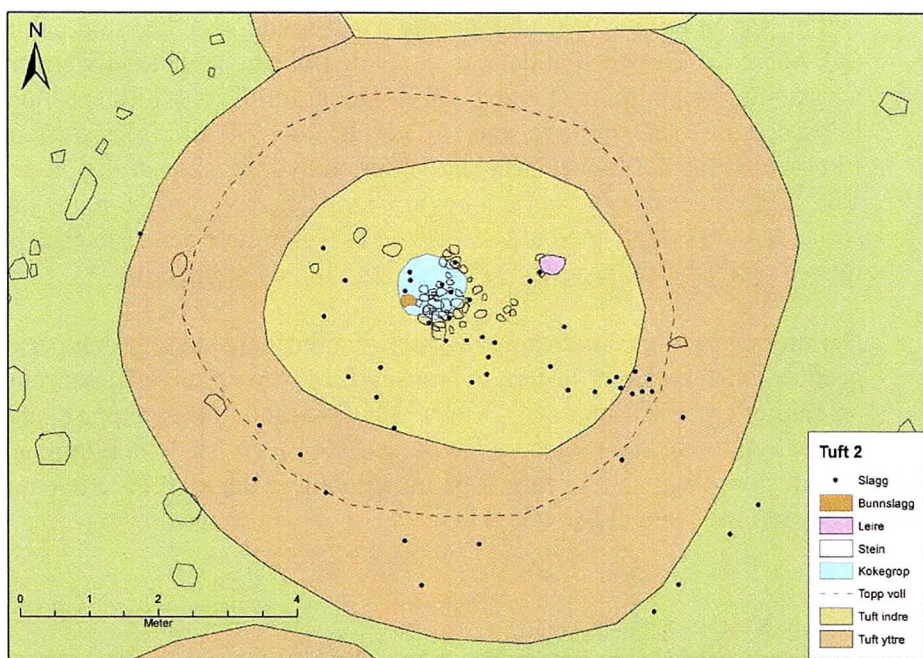
Figur 6: Ildsted (*aernie*).

- Smie

Det ble funnet smieslagg over hele lokaliteten, fra små, spredte klumper rett under torva til større konsentrasjoner lenger nede. Hovedkonsentrasjonen av slagg viste seg å være litt NØ for ildstedet.

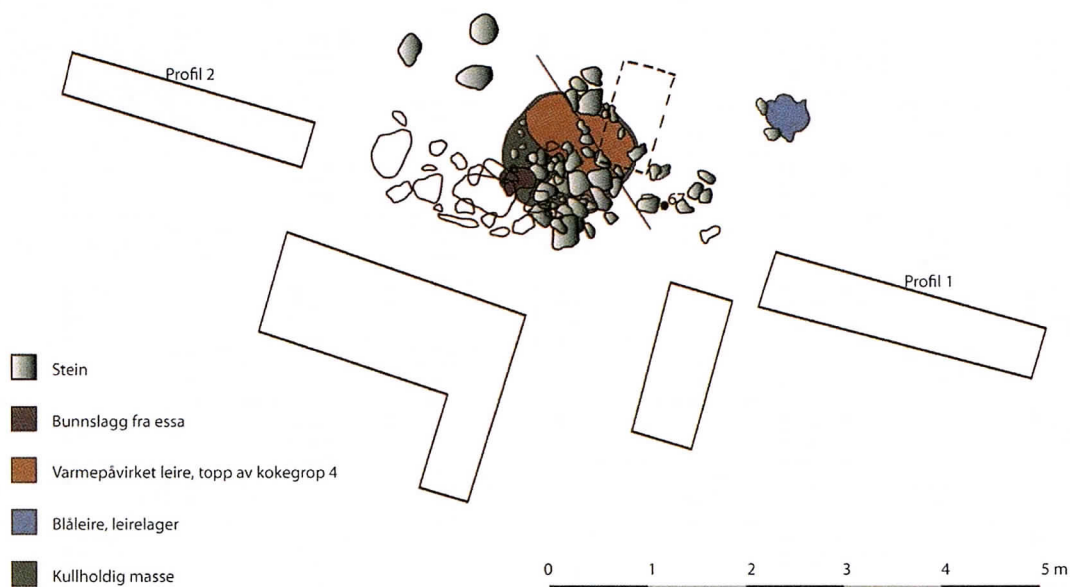
Til å begynne med var det vanskelig å skille ildsted og konsentrasjonen med slagg og kullholdig masse fra hverandre, siden vi ikke kunne påvise noe gulvlag eller annet klart stratigrafisk skille mellom dem. Da ildstedet ble fjernet, ble det imidlertid klart at det var etablert delvis over en esse. Det er derfor sannsynlig at essa og slagget tilhører en tidligere bruksfase. Ut fra dateringene er det vanskelig å skille disse to bruksfasene, men ut fra de stratigrafiske forholdene synes det likevel som mest trolig (Se kap. 5.3.3 for nærmere diskusjon).

En esse er et ildsted for smievirksomhet der det skapes kunstig trekk (f.eks. med blåsebelger) for å oppnå svært høye temperaturer for å varme opp emner som skal smis. Ovnssjakter for lufttilførsel lages ofte i leire, og det ble også funnet slagg med noe fastbrent leire. Det ble også gjort funn av et lager med blåleire i den nordøstre delen av tuften som må ses i sammenheng med smievirksomheten og essekonstruksjonen.

Figur 7: Oversikt over tuft 2 med funn relatert til smievirksomheten, samt kokegrop 4 i bunnen.

Slagget fra lokaliteten er vurdert av Jan Henning Larsen og Bernt Rundberget til å være smieslagg, med unntak av noen klumper av produksjonsslagg. Disse er av eldre jernalders type, med tydelige avtrykk av ved. Disse må ha blitt fraktet til smia, men trolig finnes det en produksjonsplass med jernvinneovn like i nærheten slik at de ikke er fraktet særlig langt. Vi må anta kontinuitet i jernfremstillingen i dette området siden det også finnes en god del kullgroper her, som mest sannsynlig har produsert kull til senere jernproduksjon da man fyrte med kull fremfor ved.

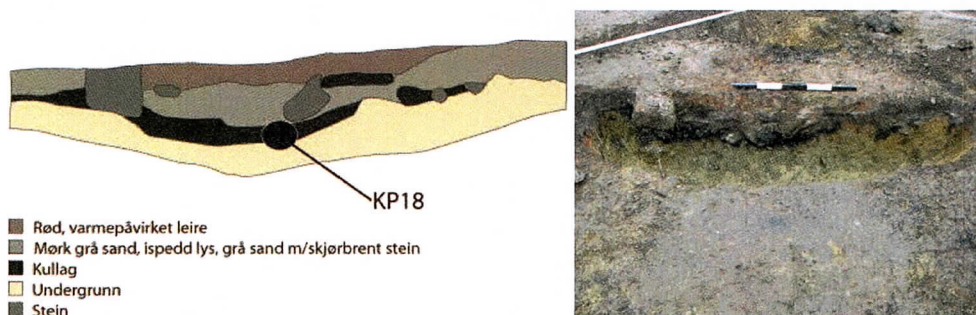
Figur 8: Oversikt over smiefasen. Sjakter og ildstedet ses som gjennomsiktige strukturer.

Det ble tatt ut kullprøve fra bunnen av esseområdet (KP 22) som ga datering til 645-665 e.Kr. Det vil si at dette er en av de tidligste smiene vi kjenner til i norske utmarksområder (Larsen 2009). Det er imidlertid tidligere funnet en smie i Fossdalen i Årdalsfjellene som er datert til 240-430 e.Kr. (Kristoffersen 1988). I Fossdalen ble det funnet stolpehull etter en bygningskonstruksjon over smia. Ved Rensenn er det vanskelig å avgjøre hva slags bygning som har stått over smia, da vi må regne med at torvvollene er rester etter den siste bruksfasen med ildsted og husholdningsutstyr. Det ble ikke funnet stolpehull.

Det dreier seg altså om en smie fra merovingertiden, akkurat den perioden da produksjonsteknikken for jern endret seg fra vedovner der slagget renner ned i og danner en blokk i bunnen (fase I), til å fyre med kull og tappe slagget ut fra ovnen i en renne/sjakt (fase II) (se Larsen 2009). Ut fra de få klumpene med produksjonsslagg som er funnet på lokaliteten, er det klart at jernet her ble produsert med den eldste teknikken.

- Kokegrop 4

Under essa og slaggekonsentrasjonen var det en rød, varmepåvirket rund flate med kull og noen steiner i ytterkanten. Det er vurdert om dette kunne være en jernproduksjonsovn fra eldre jernalder, men det mangler både steinheller, slag og myrmalm i nedgravningen for å kunne støtte en slik forklaring. Etter å ha snittet den syntes det sannsynlig at det var en kokegrop. Kokegropene dateres oftest til eldre jernalder, og det ble antatt at kokegrop 4 skulle ses i sammenheng med de tre andre kokegropene på lokaliteten.

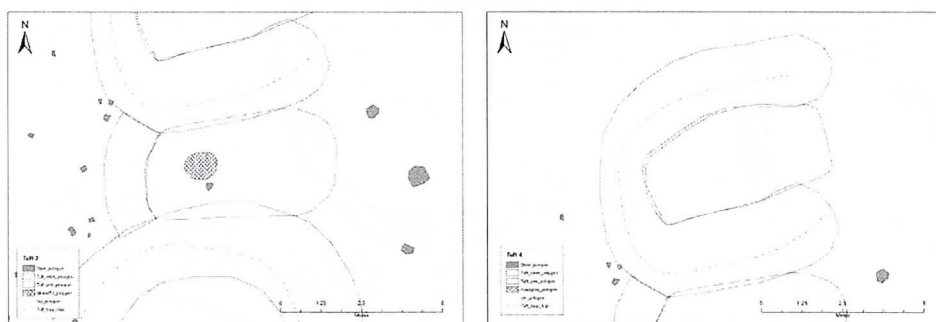

Figur 9: Snittprofilen av kokegrop 4. Høyre: foto nr Cf34398-81 mot SV.

Kokegrop 4 er ganske riktig datert til eldre jernalder, til 260-395 e.Kr. Det bekrefter at den tilhører en tidligere fase enn smia. De andre kokegropene skiller seg imidlertid fra denne i alder (se kap.5.5.1.4).

5.5.1.3 Tuft 3 og 4

Tuft 3 og 4 skiller seg fra tuft 1 og 2 ved at de har dels kraftigere valler, men ingen voll mot vannet i øst. Begge tuftene er tydelig gravd ned i terrenget, og de synes mer rektangulære med buede hjørner fremfor rundovale.

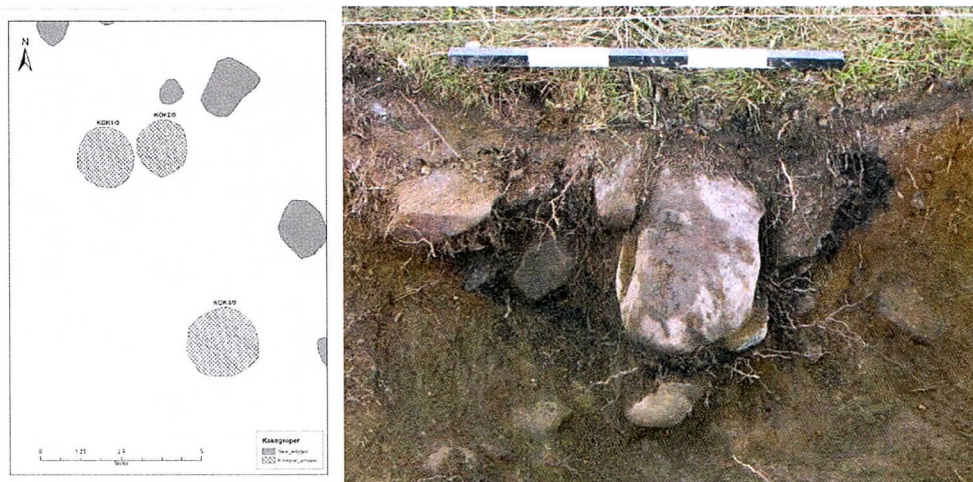
Figur 10: Tuft 3 (venstre) og tuft 4 (høyre).

Tuftene deler vollen som er mellom dem, og det kan også se ut som om tuft 3 deler voll med tuft 2 i sør. Det er imidlertid vel så sannsynlig at tuft 2 er anlagt senere enn tuft 3, og at vollen til tuft 3 derfor ligger under tuft 2, dvs. overlappes av vollen til tuft 2. Dette er sannsynlig fordi buen på tuft 2 ikke passer med buen på tuft 3 sin sørlige voll. Tuft 3 blir på grunn av dette nærmest unnselig, og i forkant av undersøkelsen var det antatt at tuft 3 kun var et ”mellomrom” mellom tuft 2 og 4 (se prosjektplan). I løpet av undersøkelsen ble det imidlertid påvist et kullag og mulig ildsted også her, slik at det ble tolket som en tuft.

Det ble tatt ut en kullprøve fra et prøvestikk i tuft 4 (KP19). Denne prøven er datert til 815-890 e.Kr., og dermed ikke sammenfallende med noen andre dateringer som ble gjort på lokaliteten (for nærmere diskusjon, se kap.5.5.3).

5.5.1.4 Kokegrop 1-3

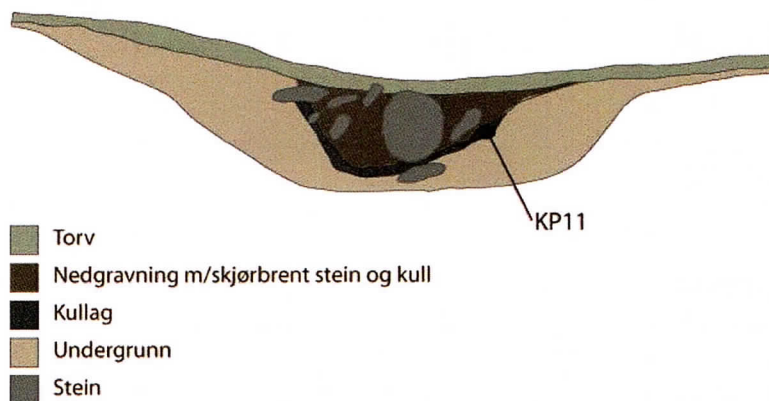
Kokegrop 1-3 ligger litt ovenfor rekken av tufter. De synes som små, runde forsenkninger i bakken, og ble påvist ved hjelp av jordbor. Kokegrop 1 og 2 ligger rett ved siden av hverandre, kokegrop 2 rett øst for kokegrop 1. Kokegrop 3 ligger ca. 5 meter S/SSØ for kokegrop 2.

Figur 11: Venstre: Kokegropene i plan: nr. 1 øverst til venstre, nr. 2 øverst til høyre og nr. 3 nederst. Høyre: Foto av kokegrop 1 snittet. Foto nr. Cf34398-44 mot N.

Kokegrop 1 er datert til 655-675 e.Kr., altså samtidig som smia i tuft 2 (se over). Det betyr at de kokegropene som ligger på utsiden av tuftene (nr 1-3) heller har hatt forbindelse med smieaktiviteten på 600-tallet fremfor å være samtidige med

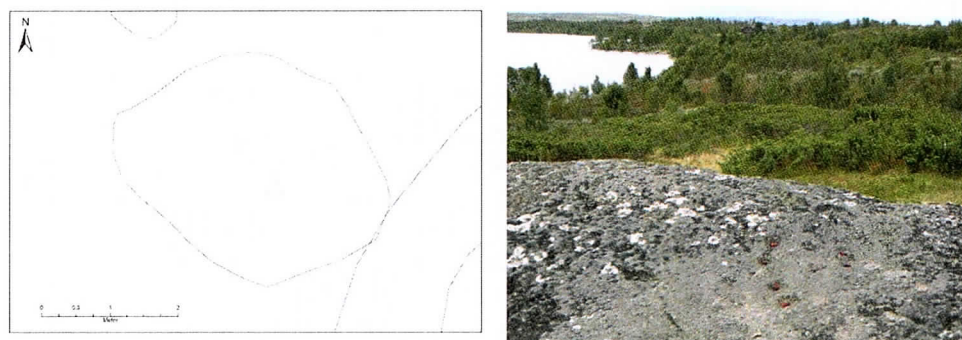
kokegrop 4 som er datert til yngre romertid (se over). Kokegrop 4 viser imidlertid at det har vært aktivitet på lokaliteten lenger tilbake i tid, og kokegrop 1 (og evt. 2 og 3) kan muligens ha vært brukt om igjen.

Figur 12: Snittprofilen av kokegrop 1.

5.5.1.5 Skålgropsteinen

Det er 6 skålgroper på lokaliteten. De er hugget inn på toppen av den store flyttblokken som ligger kant-i-kant med den vestre vollen i tuft 1. For å muligens kunne datere aktiviteten på og ved steinen/skålgropene, ble det gravd et 50 x 50 cm prøvestikk på den nordøstre siden av steinen. Det ble funnet en liten slagglump i prøvestikket, i utvaskningslaget under torva, men det ble ikke funnet noe kulturlag annet enn helt oppunder torva som må være av nyere dato. Slagglumpen viser at det er slaggg spredt rundt på hele lokaliteten uten at det nødvendigvis kan relateres til noen struktur.

Figur 13: Skålgropene. Venstre: Digital innmåling. Høyre: Foto nr. Cf34398-72 mot SSØ.

5.5.2 FUNNMATERIALE

Det ble funnet mye slaggg under utgravningen. Allerede under avtorvingen av tuft 2 begynte det å dukke opp slagglumper. Konsentrasjonen av slaggg var likevel sentrert til området like NØ for ildstedet der det viste seg å være en esse. Her ble det også funnet bunnslaggg fra essa – en stor slagglump med en konveks underside og konkav overside.

Slagget var hovedsakelig smieslaggg, men også noen klumper med produksjonsslaggg ble funnet. Disse lå sammen med hovedkonsentrasjonen av slagget (F42).

I tillegg til slagge ble det også funnet gjenstander som relateres til bosetningsfasen som var etablert over smia. Det dreier seg om noen garnsøkker, et spinnehjul i kleber, et par biter av ildflint samt det som kan være fragmenter av ildstål.

Garnsøkkene ble funnet utelukkende i den nordlige halvdel av tuft 2 hvor de lå ganske tett sammen. To av dem har hull tvers gjennom, mens de andre har uthulte hakk/spor i sidene. Spinnehjulet ble funnet i den sørlige halvdel, like sør for ildstedet. Både ildflintbitene og to mulige fragmenter av ildstål ble i hovedsak funnet i nærheten av ildstedet (se fig. 4 for funndistribusjon).

Figur 14: Foto av spinnehjulet. Bilde nr. Cf34398-55.

5.5.3 DATERING

KP nr	Kal. Alder	Struktur	Vedart	Lab.ref.
20	AD1020-1150	Tuft 1, øverste lag	Bjørk	TRa-970
16	AD900-1000	Brannlag (?) i voll (profil 2), tuft 2	Bjørk	TRa-973
19	AD815-890	Tuft 4	Bjørk	TRa-972
15	AD680-775	Ildsted (under den store hella)	Bjørk	TRa-967
11	AD655-675	Kokegrop 1	Bjørk	TRa-971
22	AD645-665	Ved bunnslagg fra esse, tuft 2	Bjørk	TRa-968
13	AD630-660	Ildsted (SV-ende), tuft 2	Bjørk	TRa-966
21	AD540-600	Tuft 1, nederste lag	Bjørk	TRa-974
18	AD260-395	Bunn av kokegrop 4, tuft 2	Bjørk	TRa-969

Tabell 3: Dateringene. Sortert fra yngst (øverst) til eldst (nederst).

Dateringene viser at det i alle fall er snakk om tre bruksfaser blant de strukturene som er undersøkt. Tidligste datering er av kokegrop 4 som ble avdekket under smia inne i tuft 2. Den ble brukt siste gang på 2-300-tallet e.Kr.

Den neste dateringen, kronologisk sett, er fra det nederste laget i prøvestikket i tuft 1. Den viser siste halvdel av 500-tallet e.Kr. Dateringene inne i tuft 2 konsentrerer seg til 600-tallet sammen med kokegrop 1. Den første fasen i tuft 1 kan derfor argumenteres for å ha vært i bruk før disse, men kan også tolkes til å tilhøre samme bruken av området.

Når det gjelder dateringene av essa og ildstedet i tuft 2 er de så nære i tid at det egentlig synes som om de har vært samtidige. Stratigrafisk lå imidlertid ildstedet delvis over essa (se fig.8) slik at ildstedet mest sannsynlig har vært etablert etter smia. Grunnen til at de to fasene ikke er synliggjort gjennom ¹⁴C-dateringer kan være fordi kullholdige masser fra smia har vært rotet så mye rundt at det har påvirket resultatene for prøvene fra ildstedet. Prøven fra undersiden av den store hella midt i ildstedet har imidlertid en noe senere datering enn prøven fra massene ved bunnslaget fra essa (se tabell 3). Det kan tas til inntekt for at ildstedet er yngre, kanskje bare med noen få tiår som dateringene tilsier, eventuelt enda yngre om det antas at prøven er iblandet kull fra en tidligere smie.

Under utgravningen arbeidet vi ut fra hypotesen om at det nederste laget i tuft 1, sammen med tuft 3 og tuft 4 muligens tilhørte smiefasen i tuft 2, mens ildstedet i tuft 2 samt øverste laget i tuft 1 tilhørte en felles, men senere fase. Med ¹⁴C-resultatene viser det seg at bildet er litt mer sammensatt. Tuft 4 dateres til 800-tallet e.Kr., altså 100-200 år senere enn smia, men et par-tre hundre år tidligere enn den siste fasen i tuft 1 som dateres til 1000-1100-tallet e.Kr. I mellom disse dateringene har vi også et kullag i den vestre vollen (profil 2) av tuft 2 som gir datering til 900-tallet e.Kr. Konteksten til kullaget i vollen er selvsagt noe usikker, men dateringene viser at det har vært aktivitet der på 900-tallet, altså betydelig senere enn smieaktiviteten. Kanskje skal denne dateringen settes i sammenheng med ildstedet? De siste fasene i tuft 1 og 2 kan i så fall tolkes som relaterte.

For å kunne si noe mer om hvordan tuft 4 skal tolkes, behøves det en undersøkelse av denne tuften. Prøvestikket var kun for å få en idé om hvordan tuften relaterte til de andre strukturene tidsmessig. Det synes nå som om den skiller seg fra de andre bruksfasene, og det er dermed vanskelig å kunne sette den i relasjon til noen av de andre undersøkte aktivitetene.

5.5.4 NATURVITENSKAPELIGE PRØVER

Det ble ikke tatt inn andre prøver enn kullprøver for datering, bortsett fra at alle biter brent bein ble samlet inn, tørket og veid. Bitene av brent bein er så små at de antakelig ikke kan artsbestemmes. Distribusjonen av dem kan imidlertid både tyde på rester etter matlaging og bruk av bein i smievirksomheten (karbontilførsel) siden funn av brent bein konsentrerer seg til området nord for ildstedet og vest for essa, samt under hella i ildstedet (se fig.4 for distribusjon).

5.6 VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON.

Undersøkelsen ble mer omfattende og mer kompleks enn forventet. Det ble derfor litt knapt med tid med kun de fem dagene som var satt av til feltarbeidet. Da det viste seg å være flere faser i tuft 2, måtte fremgangsmåten revideres underveis for å prøve å sikre at vi i det minste fikk dokumentert hovedtrekkene av bruken.

I ettertid kan det tenkes at det burde ha blitt stående igjen en profilbenk, for eksempel i fortsettelsen av profil 2 og østover inn i tufta, for muligens å bedre kunne skille de ulike fasene stratigrafisk fra hverandre, samt å kanskje kunne ha påvist gulvlag til den siste bosetningsfasen. På en annen side ble det vurdert som nødvendig å avdekke hele området rundt ildstedet i plan, særlig mot N og NØ for å få kontroll på situasjonen der. Funn og masser i dette området syntes omrotet og vanskelig å forstå. Hadde vi bare avdekket ildstedet og den sørlige halvdel slik den opprinnelige planen var, ville vi ikke ha oppdaget essa og kokegropen.

Selv om det var vanskelig å få tak på den stratigrafiske inndelingen av lag i aktivitetsområdet rundt ildstedet, samt at vi fant slagglumper i alle lag, syntes det tydelig at hovedkonsentrasjonen av slagget tilhørte essa som lå delvis under ildstedet (og dermed må ha vært eldre enn ildstedet). Den siste bruksfasen tolkes derfor til å være etablert oppå det som hadde vært en smie.

Som ledd i opprettelsen av en boplass, må området ha blitt planert ut, ryddet og preparert. Det vises av det tykke kulturlaget i den nedre vollen (profil 1). Slagg, steiner og kullholdige masser har blitt flyttet på og delvis blitt blandet inn i den nye bebyggelsen på stedet. Dette kan også forklare hvorfor det ikke lyktes oss å få en datering fra ildstedet som skiller ildstedet klart fra smievirksomheten.

6. KONKLUSJON

Lokaliteten viste seg å være svært sammensatt, med mange ulike typer bruk og bruksfaser. ¹⁴C-dateringene viser at lokaliteten har vært i bruk i flere omganger gjennom store deler av jernalderen og inn i middelalderen.

Ut fra undersøkelsen av tuft 2 kan vi se minimum tre bruksfaser: Først ble det laget mat i kokegrop der, senere var det en smie der, og til slutt var det en bosetningsfase som kan tolkes som samisk.

Skålgropene på den store flyttblokken er vanskelig å relatere til noen av disse fasene med sikkerhet da skålgroper er et kulturminne som har vært i bruk helt fra bronsealder til middelalder. Prøvestykket ved steinen ga heller ingen indikasjoner på hva slags aktivitet skålgropene skal ses i sammenheng med.

Utover å sannsynliggjøre at det har bodd samer også i Valdres langt tilbake i tid, og på den måten bygge opp under teorier om omfattende samisk tilstedeværelse i Sør-Norge, vil disse utgravningsresultatene åpne opp for helt nye problemstillinger når det gjelder kobling mellom jernfremstilling, jernbearbeiding og samisk bosetning. Selv om ildstedet og smia her tolkes som separate bruksfaser, utelukker ikke det at også smia har vært brukt av samer. Det

finnes mange partier i skriftlige, norrøne kilder der smedkunst, magi og samer (finner) kobles sammen. Blant annet skal den store mestersmeden Volund ha vært av samisk avstamning (Volundskvadet, se f.eks. Holm-Olsen 2002). Dette er et lite utforsket område som det burde være muligheter for å se nærmere på.

7. LITTERATUR

- Amundsen, Hilde Rigmor, Anne Engesveen, og Espen Finstad
2007 *Arkeologisk registreringsrapport Aursjøenprosjektet 2006. Aursjømagasinet; Aursjøen, Grynningen og Gautsjøen, Dalsida statsalmenning gnr 156/bnr 1, Lesja kommune, Oppland fylke*. Kulturhistoriske rapporter, 2007-2. Oppland fylkeskommune, Lillehammer.
- Bergstøl, Jostein, og Gaute Reitan
2008 *Samer på Dovrefjell i vikingtiden - et bidrag til debatten omkring samenes sørgrense i forhistorisk tid. Historisk tidsskrift 2008(1):9-27.*
- Hansen, Lars Ivar, og Bjørnar Olsen
2004 *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Holm-Olsen, Ludvig
2002 *Eddadikt. Gudedikt - heltedikt*. Den norske lyrikklubben, Oslo.
- Kristoffersen, Siv
1988 *En eldre jernalders smie fra Årdalsfjellene. I Festskrift til Anders Hagen, edited by. Skrifter fra Historisk Museum 4. Universitetet i Bergen, Bergen.*
- Larsen, Jan Henning
2009 *Jernvinneundersøkelser. Faglig program Bind 2. Varia, 78. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.*
- Manker, Ernst
1960 *Fångstgropar och stalotomter. Kulturlämningar från lapsk forntid. Acta Lapponica XV. Geber, Stockholm.*
- Mulk, Inga-Marie
1994 *Sirkas - ett samiskt fångstsamhälle i förändring Kr.f. - 1600 e.Kr. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 6. Umeå universitet, Arkeologiska institutionen, Umeå.*
- Ränk, Gustav
1949 *Grundprinciper för disponeringen av utrymmet i de lapska kåtorna och gammerna. Folk-liv. Acta Ethnologica. Et Folkloristica Europaea 1948-49:87-111.*
- Storli, Inger
1994 *"Stallo"-boplassene. Spor etter de første fjellsamer? Novus forlag, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.*

8. VEDLEGG**8.1. STRUKTURLISTE**

Navn/struktur	C-nummer	Merknad
Tuft 1	57351	Prøvestikk for datering
Tuft 2	57352	Utgravd
Kokegrop 4	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Ildsted 1 (aernie)	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Esse/smie	57352	Utgravd (del av tuft 2)
Tuft 3	-	-
Tuft 4	57353	Prøvestikk for datering
Skålgropstein	-	Negativt prøvestikk foran
Kokegrop 1	57354	Snittet, dateringsprøve
Kokegrop 2	-	-
Kokegrop 3	-	-

8.2. FUNN OG PRØVER**Funnliste**

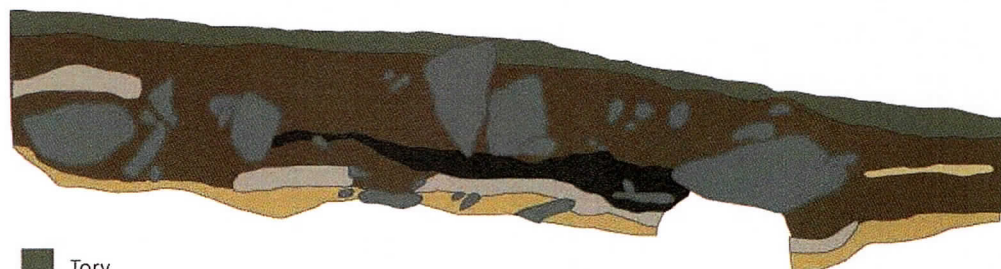
C-nr	Undernr	Gjenstandstype	Form	Materiale
C57351	1	tyngde	garnsøkke	stein
C57351	2	slagg		slagg
C57352	1	ildstål	Fragment	jern
C57352	2	ildstål	Fragment	jern
C57352	3	spinnehjul		stein
C57352	4	tyngde	garnsøkke	stein
C57352	5	tyngde	garnsøkke	stein
C57352	6	tyngde	garnsøkke	stein
C57352	7	tyngde	garnsøkke	stein
C57352	8	ildflint		stein
C57352	9	ildflint		stein
C57352	10	ildflint		stein
C57352	11	slagg	Bunnslagg	slagg
C57352	12	slagg	Smieslagg	slagg
C57352	13	slagg	Smieslagg	slagg
C57352	14	slagg	Perleslagg	slagg
C57352	15	slagg	Produksjonsslagg	slagg
C57352	16	slagg		slagg
C57352	17	slagg		slagg
C57352	18	bein, brente		bein
C57352	19	bein, brente		bein
C57352	20	bein, brente		bein

Liste over kullprøver

C-nr	Undernr.	Gjenstandstype	Materiale	Lab.nr.	Datering BP	Datering calAD
C57351	3	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-970	980+/-30	1020-1150
C57351	4	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-974	1525 +/- 30	540-600
C57352	21	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-969	1715 +/- 30	260-395
C57352	22	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-966	1415 +/- 30	630-660
C57352	23	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-968	1390 +/- 25	645-665
C57352	24	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-967	1295 +/- 30	680-775
C57352	25	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-973	1085 +/- 30	900-1000
C57352	26	prøve, kull	Trekull			
C57353	1	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-972	1185 +/-25	815-890
C57354	1	prøve, kull	Trekull, bjørk	TRa-971	1360 +/- 30	655-675

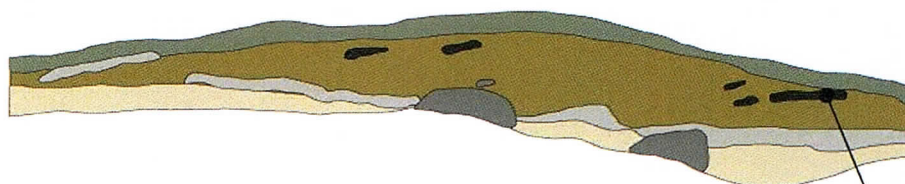
8.3. TEGNINGER

1. Profil 1, gjennom østre voll, tuft 2.

- Torv
- Brun humusblandet sand
- Lys sand
- Lys, grå silt
- Kullholdig, mørk brun humusblandet sand
- Undergrunn: lys, gulbrun sand

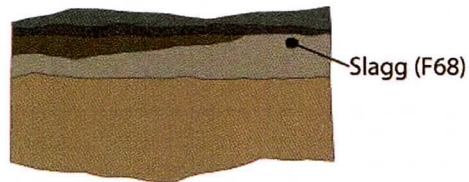
2. Profil 2, gjennom vestre voll, tuft 2.

- Torv
- Veggvoll
- Lommer med kull
- Utvaskningslag/gammel markoverflate
- Undergrunn
- Stein

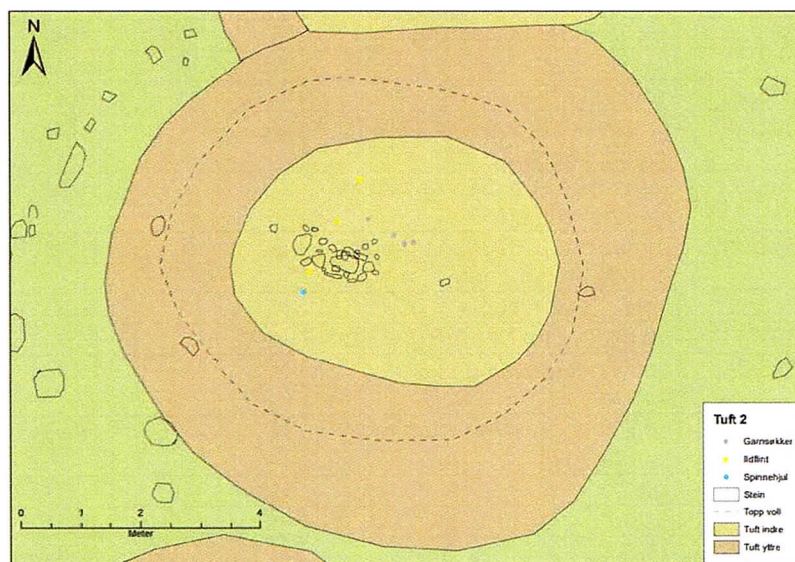
KP16

3. Profil 3, prøvestikk ved skålgropsteinen:

- Torv
- Mørk humus med innslag av noe kull
- Deler av torvlaget under lomme med kullholdig humus
- Lys, gråbrun sandig silt
- Undergrunn: brunoransje sand med mye stein

4. Tuft 2 med ildstedet tegnet inn.

8.5. FOTOLISTE.

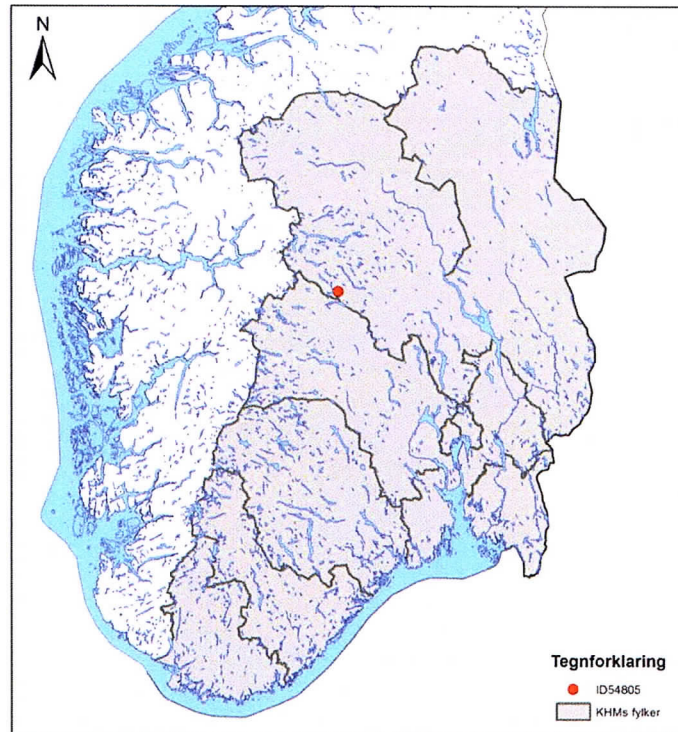
Bildernr.	Motiv/merknader	Retning mot	Fotograf	Dato
Cf34398/1	Tuft 2 før avtorving	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/2	Tuft 2 før avtorving	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/3	Tuft 2 før avtorving	N	HSG	01.09.09
Cf34398/4	Tuft 2 før avtorving	V	HSG	01.09.09
Cf34398/5	Tuft 2 før avtorving	S	HSG	01.09.09
Cf34398/6	Ildsted, tuft 2, før avtorving	V	HSG	01.09.09
Cf34398/7	Tuft 1	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/8	Tuft 1	S	HSG	01.09.09
Cf34398/9	Tuft 4	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/10	Tuft 3 og 4	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/11	Skålgropene	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/12	Tuft 2, tydelige traktorspor	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/13	Tuft 2, tydelige traktorspor	Ø	HSG	01.09.09
Cf34398/14	Kokegrop 3	SØ	HSG	01.09.09
Cf34398/15	Kokegrop 3	SØ	HSG	01.09.09
Cf34398/16	Kokegrop 1	V	HSG	01.09.09
Cf34398/17	Kokegrop 1	V	HSG	01.09.09
Cf34398/18	Vestre (øvre) voll, tuft 2	N	HSG	01.09.09
Cf34398/19	Vestre (øvre) voll, tuft 2	N	HSG	01.09.09
Cf34398/20	Tuft 2, avtorvet og delvis rensert	ØNØ	HSG	01.09.09
Cf34398/21	Tuft 2, avtorvet og delvis rensert	NØ	HSG	01.09.09
Cf34398/22	Ildsted, delvis avdekket	S	HSG	01.09.09
Cf34398/23	Profil 2, sjakt i Vestre voll	N	HSG	02.09.09
Cf34398/24	Gammel markoverflate under Vest-vollen (profil 2)	N	HSG	02.09.09
Cf34398/25	Tuft 2, Nordre del avtorvet	V	HSG	02.09.09
Cf34398/26	Tuft 2, under utgravning	Ø	HSG	02.09.09
Cf34398/27	Profil 2, vestre voll	SSØ	HSG	02.09.09
Cf34398/28	Profil 2, vestre voll	SSØ	HSG	02.09.09
Cf34398/29	Garnsøkke (C57352/4), NØ for og under ildsted	Ø	HSG	02.09.09
Cf34398/30	Garnsøkke (C57352/4), NØ for og under ildsted	-	HSG	02.09.09
Cf34398/31	Garnsøkke (C57352/4) med ildsted i bakgrunnen	SV	HSG	02.09.09
Cf34398/32	Profil 1, Østre voll	N	HSG	02.09.09
Cf34398/33	Arb.bilde: Erik Nordberg, ildsted	VNV	HSG	02.09.09
Cf34398/34	Profil i nedgravning innenfor Søndre voll	N	HSG	02.09.09
Cf34398/35	Profil i nedgravning innenfor Søndre voll	N	HSG	02.09.09
Cf34398/36	Tuft 2	Ø	HSG	02.09.09
Cf34398/37	Ildsted		HSG	02.09.09
Cf34398/38	Tuft 2		HSG	02.09.09
Cf34398/39	Tuft 2		HSG	02.09.09
Cf34398/40	Ildsted		HSG	02.09.09
Cf34398/41	Ildsted		HSG	02.09.09
Cf34398/42	Ildsted		HSG	02.09.09
Cf34398/43	Arb.bilde: ildsted i tuft 2 dokumenteres	V	HSG	02.09.09
Cf34398/44	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09
Cf34398/45	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09

Cf34398/46	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09
Cf34398/47	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09
Cf34398/48	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09
Cf34398/49	Kokegrop 1	N	HH	02.09.09
Cf34398/50	Ildsted, delvis utgravd, stående sideheller	NØ	HSG	03.09.09
Cf34398/51	Ildsted, delvis utgravd, stående sideheller	Ø	HSG	03.09.09
Cf34398/52	Ildsted, delvis utgravd, stående sideheller	NV	HSG	03.09.09
Cf34398/53	Ildsted, delvis utgravd, stående sideheller	NV	HSG	03.09.09
Cf34398/54	Profil 1, sjakt i Østre voll, mye stein	N	HSG	03.09.09
Cf34398/55	Spinnehjul C57352/3	-	HSG	03.09.09
Cf34398/56	Spinnehjul C57352/3	-	HSG	03.09.09
Cf34398/57	Spinnehjul C57352/3	-	HSG	03.09.09
Cf34398/58	Spinnehjul C57352/3	-	HSG	03.09.09
Cf34398/59	Steiner Ø og NØ for ildstedet	V	HSG	03.09.09
Cf34398/60	Profil 1, hele	N	HH	03.09.09
Cf34398/61	Fjerning av helle i ildsted	V	HH	03.09.09
Cf34398/62	Profil 1, Vest-enden	N	HH	03.09.09
Cf34398/63	Profil 1, Øst-enden	N	HH	03.09.09
Cf34398/64	Profil 2, hele	N	HH	03.09.09
Cf34398/65	Profil 2, østre del	N	HH	03.09.09
Cf34398/66	Profil 2, østre del	N	HH	03.09.09
Cf34398/67	Profil 2, midtre del	N	HH	03.09.09
Cf34398/68	Toppen av kokegrop 4 + steiner Ø/NØ for ildstedet	V	HSG	03.09.09
Cf34398/69	Toppen av kokegrop 4 + steiner Ø/NØ for ildstedet	V	HSG	03.09.09
Cf34398/70	Leirelager (blåleire)	NNØ	HSG	03.09.09
Cf34398/71	Leirelager (blåleire)	ØNØ	HSG	03.09.09
Cf34398/72	Skålgropene m/bær oppi	SSØ	HSG	03.09.09
Cf34398/73	Profil i nedgravning i søndre voll	Ø	HSG	04.09.09
Cf34398/74	Profil i nedgravning i søndre voll	NØ	HSG	04.09.09
Cf34398/75	Prøvestikk v/skålgropsteinen (profil 4)	VSV	HH	04.09.09
Cf34398/76	Prøvestikk v/skålgropsteinen (profil 4)	VSV	HH	04.09.09
Cf34398/77	Arb.bilde: under filming	NØ	HSG	04.09.09
Cf34398/78	Prøvestikk, tuft 1	V	HSG	04.09.09
Cf34398/79	Prøvestikk, tuft 1, m/skålgropsteinen bak	V	HSG	04.09.09
Cf34398/80	Kokegrop 4, snittet	SV	HSG	04.09.09
Cf34398/81	Kokegrop 4, snittet	SV	HSG	04.09.09
Cf34398/82	Kokegrop 4, snittet	SV	HSG	04.09.09
Cf34398/83	Prøvestikk tuft 1	V	HSG	04.09.09
Cf34398/84	Tuft 2, ferdig utgravd	ØNØ	HSG	04.09.09
Cf34398/85	Tuft 2, ferdig utgravd	ØNØ	HSG	04.09.09
Cf34398/86	Tuft 2, ferdig utgravd	ØNØ	HSG	04.09.09
Cf34398/87	Tuft 2, ferdig utgravd	ØNØ	HSG	04.09.09
Cf34398/88	Mulig gulvlag S for ildsted	Ø	HSG	04.09.09
Cf34398/89	Essa. Snittet (C57352/23)	NØ	HSG	04.09.09
Cf34398/90	Essa, nærbilde	NØ	HSG	04.09.09
Cf34398/91	Essa og kokegrop 4, begge snittet	NØ	HSG	04.09.09

Cf34398/92	Tuft 2 rekonstruert	ØNØ	HSG	04.09.09
Cf34398/93	Ildstedet rekonstruert	V	HSG	04.09.09
Cf34398/94	Tuft 2 rekonstruert	V	HSG	04.09.09
Cf34398/95	Tuft 2 rekonstruert	NØ	HSG	04.09.09

8.7. KART

1.

2.

